

УДК 336.24.07, 336.244

Луцик А. І.

Гуцул І. А.

Тернопільський національний економічний університет

ПРАГМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ МИТНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ УЧАСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Досліджено тенденції та структуру зовнішньоторговельного балансу України. Проаналізовано зміни вітчизняних тарифних та нетарифних заходів за умов участі в СОТ. Визначено стимули розвитку вітчизняних підприємств у напрямку підвищення їх експортного потенціалу. Запропоновано напрямки покращення внутрішніх ринків споживання за рахунок трансформації вимог та до імпорту продукції.

Ключові слова: митний інструментарій, мито, нетарифні бар'єри, експортно-імпортні операції, зовнішньоекономічні відносини.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічні відносини є обов'язковим атрибутом будь-якої країни світу. Участь підприємств у світовому господарстві сприяє отриманню більшої економічної вигоди та дозволяє мобілізувати додаткові фінансові ресурси за рахунок міжнародних ринків збуту. Але підприємства інших країн теж реалізують свою продукцію на вітчизняних ринках збуту, конкуруючи з національними підприємствами. В таких умовах митне регулювання здатне збалансувати інтереси вітчизняних та зарубіжних підприємств шляхом використання тарифних регуляторів та нетарифних бар'єрів переміщення товарів і послуг через митний кордон країни. Митне регулювання також може сприяти захисту вітчизняних споживачів від неякісної продукції, а також здійснювати вплив на вітчизняних виробників в напрямку підвищення якісних властивостей продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даний напрямок дослідження висвітлювався у працях П.В. Пашка, І.Г. Бережнюка, А.Д. Войцешука, О.П. Гребельника, А.І. Кредісова, А.С. Філіпенка.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Постійні глобалізаційні та інтеграційні трансформації та участь в них України зумовлюють потребу регулярних досліджень митного регулювання. Тому цікавою метою, на наш погляд, є спроба розглянути вплив саме глобалізаційних змін та інтеграційних перетворень на зміну митної політики та митного оподаткування зовнішньої торгівлі.

Мета статті. Головною метою дослідження є аналіз структурних змін, диспропорцій та впливу митного інструментарію на торговельний баланс країни за умов глобалізації економіки та її участі в світовому господарстві.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку України характерним є розширення масштабів міжнародної торгівлі з розвинутими країнами, в тому числі за рахунок заповнення нових ринків збуту. При цьому спостерігається посилення вимог міжнародних організацій, учасником яких є Україна, щодо забезпечення безтарифного доступу іноземних товарів на внутрішні ринки України та загального зниження національних торговельних бар'єрів. Відбувається поглиблення інтеграції міжнародних вимог у національне митне законодавство та митне регулювання України.

Основними митними інструментами, які спрямовані на захист національного товаровиробника та регулювання внутрішнього споживання, є митний тариф та особливі види мита.

Основним інструментом митного регулювання для захисту національних підприємств є митний тариф, який протягом останніх трьох років зменшено лише на окремі товари, що знизило середньорифметичну ставку мита лише в незначній мірі.

Україна має суттєві соціально-економічні, природні та географічні переваги перед іншими країнами світу, але економіка нашої країни характеризується вузькою сировинною структурою експорту та низькою продуктивністю праці порівняно з розвинутими країнами, а також нестабільним зростанням експорту.

Загальний обсяг експорту України у 2013 році склав 63,3 млрд. дол. США (що є нижчим на 7,8% в порівнянні з 2012 роком). Перше місце в обсязі експорту займає агропромисловий комплекс (АПК) – 17 млрд. дол. США (або 27%), другими за обсягами йдуть товари металургійної промисловості – 14,3 млрд. дол. США (або 23%). Третьою за обсягами є хімічна промисловість – 4,9 млрд. дол. США (або 8%). На машинобудування припадає 3,5 млрд. дол. США (або 6%) (рис. 1) [1, 2].

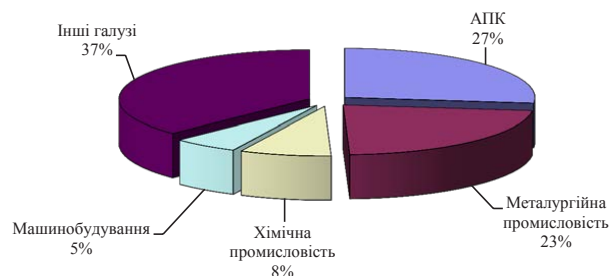

Рис. 1. Структура експорту вітчизняної продукції за основними галузями у 2013 р. [1, 2]

Відрядно те, що поряд з сировинною металургійною промисловістю агропромисловий комплекс лідує в структурі експорту. Тому, принаймні, аграрний потенціал нашої країни використовується.

Імпорт у 2013 році зменшився до 77 млрд. дол. США (зниження на 9,1% у порівнянні з 2012 роком). Домінуючу частину українського імпорту у грошовому вираженні традиційно займають енергоносії – 21,8 млрд. дол. США (або 28%), товари хімічної промисловості – 9,9 млрд. дол. США (або 13%), товарів агропромислового комплексу було імпортовано на суму 8,2 млрд. дол. США (або 11%), машинобудування – 5,1 млрд. дол. США (або 7%) (рис. 2) [1, 2].

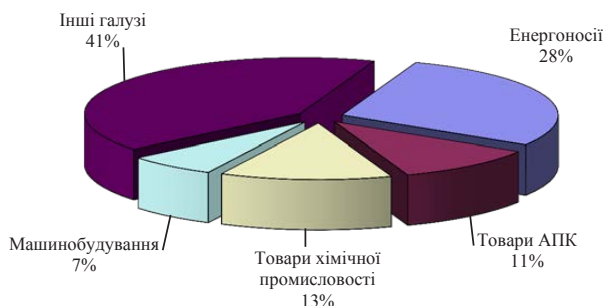

Рис. 2. Структура імпорту вітчизняної продукції за основними галузями у 2013 р. [1, 2]

Така велика доля енергоносіїв у структурі імпорту не дивує, оскільки на сьогодні Україна є досить енергозалежною країною. Хоча, спираючись на дані геологорозвідувальних розробок, варто відзначити, що цю енергозалежність можна суттєво зменшити. Незвично бачити таку велику долю імпорту продукції АПК, оскільки Україну в значній мірі вважають аграрною країною.

На рис. 3 показано структуру експортно-імпортних операцій України у 2013 році. Як бачимо, наша країна суттєво програє країнам ЄС та Далекого Сходу, виходячи з сальдо торгового балансу. Тому особливо важливо налагодити європейські ринки збуту.

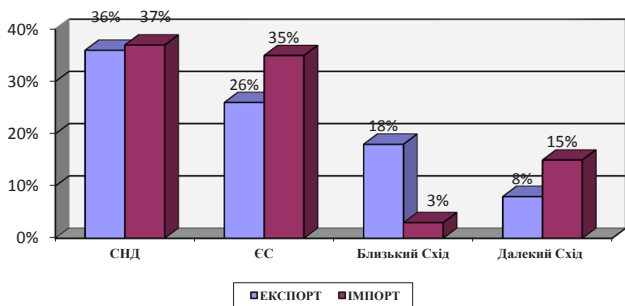

Рис. 3. Географічна структура експортно-імпортних операцій України в 2013 р. [1, 2]

Основні проблеми української економіки, які зменшують можливості українського експорту:

- присутність значної частки сировини у структурі експорту;
- присутність значної частини імпортної продукції на внутрішньому ринку, тарифні бар'єри до якої обмежені через міжнародні зобов'язання України у зв'язку з участю в міжнародних організаціях (наприклад СОТ), що призводить до дестимулюючого впливу на збут продукції вітчизняних експортерів на внутрішньому ринку споживання;
- відсутність тенденцій розвитку промислового сектору, зорієнтованого на випуск продукції, конкурентної і на міжнародних ринках збуту;
- залучення офшорних компаній до процесу експортних операцій і, як наслідок, ухилення від оподаткування та вивезення фінансово-інвестиційного капіталу за межі країни;
- незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту;
- низька частка інвестицій в українську економіку;
- невивідні умови кредитування бізнесу загалом, в тому числі і зорієнтованого на експорт (високі відсоткові ставки та короткі строки наданих кредитів).

Вступивши в Світову організацію торгівлі (СОТ) у 2008 році, Україна мала на меті в перспективі поглибити стосунки з Європейським Союзом, створивши зону вільної торгівлі як частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Після вступу до цієї організації Україна почала коригувати митні тарифи, з метою приведення їх до рівня тих, які встановлені в країнах-учасниках СОТ. Україна приєдналась до домовленостей про зниження ставок на такі групи товарів: сталь, іграшки, медичне обладнання, будівельна техніка, деревина, кольорові метали, фармацевтичні препарати, папір, сільськогосподарська техніка, меблі, інформаційні технології, дистильовані спирти та ін. [3].

Зобов'язання України щодо ставок ввізного мита незначно відрізняються від рівня тарифного захисту, який діяв на момент вступу країни до СОТ.

Важливим позитивним зрушенням стало зменшення кількості так званих «шумових» ставок, тобто імпортних мит, величина яких коливається в межах від 0% до 2%, що не створює істотних торговельних бар'єрів, тобто незначною мірою захищає внутрішнього виробника, але вимагає додаткових трансакційних витрат як від імпортера, так і від уряду країни на адміністрування мита [3].

Для значної кількості товарів Україна знизила ставки ввізного мита до рівня, який відповідає або навіть нижчий за рівень зв'язаних ставок, ще у 2005 році. Однак в країні було збережено досить високі ставки для найбільш чутливих товарів, які займають значну частку імпорту.

Помітне зниження ввізних мит мало місце лише для декількох секторів промисловості, а саме: деревообробна та паперова промисловість, кольорова металургія (виробництво міді), а також окремі галузі машинобудування (переважно транспортне машинобудування). Саме вагома частка машинобудування в імпорті пояснює помітне зниження середньозваженої ставки ввізного мита на промислову продукцію внаслідок вступу України до СОТ.

Для окремих промислових товарів було передбачено перехідні періоди зниження ввізних мит. Найдовші перехідні періоди передбачено для окремих категорій автомобілів, суден, а також продукції рибальства.

У відповідності з домовленостями в рамках СОТ в Україні скасовано кількісні обмеження на імпорт та нетарифні заходи (ліцензування, заборони, дозволи, попереднє санкціонування), які не підпадають під відповідну Угоду СОТ. Також Україна прийняла вимоги СОТ щодо ліцензування експорту та інші експортні обмеження та контроль, або будь-які заходи, що будуть запроваджені у майбутньому, застосовуватимуться лише у відповідності з правилами СОТ.

Ключові закони України щодо застосування антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів було прийняті у 1998 році. Вони значною мірою відповідали правилам СОТ, хоча деякі положення цих законів ще потребували внесення змін для забезпечення повної відповідності. Наприклад, показник мінімального обсягу демпінгового імпорту, передбачений у українському законодавстві, був вищим за показник, передбачений правилами СОТ. Також не відповідали правилам СОТ деякі положення закону про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну, зокрема щодо можливості завдання шкоди національному

виробнику іншими факторами, ніж збільшення обсягів імпорту, та положення, які визначають процедуру застосування заходів нагляду щодо імпорту в Україну [3].

Після вступу до СОТ Україна зобов'язалася і постійно вносить зміни до своїх законодавчих актів щодо антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів задля уніфікації вказаних інструментів з нормами СОТ. Наша країна зобов'язалась також не використовувати експортні субсидії у сільському господарстві. Промислові субсидії можуть надаватися відповідно до правил та вимог Угоди про субсидії і компенсаційні заходи.

Система СОТ дозволяє будь-які заходи стимулювання виробництва та захисту внутрішніх виробників, що не викривлюють торгівлю. З метою захисту національних товаровиробників на внутрішньому ринку від недобросовісної конкуренції з боку імпортованих товарів або від зростаючого імпорту, відповідно до чинного законодавства? Україною можуть використовуватися наступні заходи: компенсаційні, антидемпінгові та захисні. Відповідно, торговельні партнери України також можуть удаватися до вищезгаданих заходів у випадку порушення правил конкуренції з боку України. Випадки, процедури та порядок застосування членами СОТ тих чи інших заходів регулюються окремими Угодами СОТ.

Аналіз регулювання ринку цукру після вступу до СОТ засвідчує, що внутрішній ринок залишається доволі закритим. Вступ до СОТ не вплинув на ступінь підтримки виробників. Держава продовжує політику високих митних бар'єрів та ліцензування імпорту, застосовує мінімальні ціни на цукор всередині країни, регулює загальні обсяги постачання на внутрішній ринок. Збільшення конкуренції з боку імпортової сировини може також сприяти структурній перебудові галузі, підвищенню її продуктивності.

Україна є найбільшим у світі експортером соняшникової олії. Для стимулювання зростання виробництва соняшникової олії в Україні було введено експортне мито на насіння соняшнику у розмірі 23% у 1999 році, з наступним зниженням його до 17% у 2001 році. У ході переговорів про приєднання до СОТ Україна зобов'язалася скорочувати експортне мито щорічно на один відсотковий пункт з 16% на момент приєднання, поки ставка не досягне 10%. Незважаючи на поступове зниження ставки експортного мита на насіння соняшника в рамках домовленостей в СОТ, потужності з переробки всередині країни продовжували зростати. Хоча варто відзначити, що переважна частина вирощеного насіння соняшника постачається на внутрішній ринок.

Вступ України до СОТ призвів до стрімкого зростання обсягів імпорту легкових автомобілів. Саме після вступу України до СОТ обсяги імпорту з країн-членів СОТ значно зросли, що значною мірою було пов'язано із зменшенням ставки імпортового мита з 25% до 10%. Це свідчить про те, що висока ставка ввізного мита дійсно була перешкодою для входу на український ринок.

Тенденції зростання обсягів імпорту можливо продовжилися би, якби не світова економічна криза. З наступом фінансової кризи, що спричинила обмеження та подорожчання кредитування, обсяги імпорту стали падати. Після введення 13% надбавки обсяги імпорту впали майже до нуля. Проте зростання імпорту почалося ще до відміни цієї надбавки. На зменшення імпорту автомобілів вплинуло запровадження в 2013 році утилізацій-

ного збору, який було скасовано вже в цьому році. Зростання, з невеликими сезонними коливаннями, продовжується до сьогодні.

Протягом 2013 року в Україні відповідно до протоколу про вступу України СОТ знизилась ставка ввізного мита на марганцеву руду і марганцевий концентрат з 2% до 0%, на деякі морепродукти знижена з 20% до 15%, а на приготвлені або консервовані плоди, горіхи та інші їстівні частини рослин без додавання спирту і цукру – з 15% до 10%. З 6% до 5% також зменшене мито на моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей і нові легкові автомобілі з об'ємом двигуна понад 3 літри. Також з 8% до 7,5% знижено мито на човни та моторні катери [4].

Зміна структури експорту чи імпорту призводить до загострення конкуренції. Інакше кажучи, при зниженні ввізних мит зростає конкуренція на внутрішньому ринку. Як наслідок, частина вітчизняних підприємств виявляється неконкурентоздатною та змушена підвищувати власну ефективність [5]. Подібний ефект спостерігається і при оподаткуванні експорту, у випадку зниження експортних мит відбуватиметься підвищення прибутковості у підприємств-експортерів і, як наслідок, збільшуються фінансові ресурси, які можна використати на збільшення продуктивності виробництва.

Висновки і пропозиції. Отже, участь України у міжнародних митних організаціях та посилення інтеграційних тенденцій спричиняє посилення конкуренції, яка є деструктивною для частини вітчизняних компаній. Але в підсумку це сприятиме виробничих технологій всередині країни та стимулюватиме виробництво продукції потрібної як для внутрішнього, так і зовнішнього ринків збуту. Це вдалось зробити частині підприємств України після вступу у СОТ.

Підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції сприяє не лише ефективне митне регулювання, а й величина адміністративних перешкод в веденні бізнесу. Вплив митно-тарифного регулювання був би більш дієвим, якби було менше втручання в господарські процеси підприємств (бюрократичні процедури, корупція).

Для забезпечення кращого позиціонування української економіки в світовому господарстві, а також для забезпечення ефективної конкуренції і створення стимулів розвитку вітчизняних підприємств необхідно:

- здійснювати структурну перебудову української економіки з метою створення нових підприємств переробної промисловості, здатних виробляти конкурентну на внутрішніх та зовнішніх ринках продукцію;
- застосовувати в межах рамкових домовленостей з міжнародними організаціями і технічні бар'єри з метою підвищення якісних властивостей продукції, що імпортується на внутрішній ринок;
- гармонізація українських технічних регламентів та стандартів з аналогічними у ЄС з метою позиціонування вітчизняних товарів як на ринках країн ЄС, так і інших країн світу;
- розробити систему заходів щодо детінізації української економіки і легалізації потенційного інвестиційного капіталу з офшорних зон;
- державне сприяння кредитуванню венчурних підприємств, зорієнтованих на постачання продукції на внутрішні та зовнішні ринки збуту;
- зміцнення та розвиток торговельних зв'язків з країнами ЄС з метою вирівнювання торговельно-го балансу з цими країнами.

Членство в міжнародних митних організаціях надає такі позитивні наслідки для України, зокрема:

- участь у вирішенні торгових суперечок;
- підвищення прозорості торговельної політики;
- пришвидшення інтеграції національної економіки у світове господарство;
- можливість захищати національні інтереси

перед іншими державами без підписання додаткових окремих угод.

Подальша участь України в міжнародних економічних та митних організаціях свідчатиме про відповідний рівень демократичності суспільства, професійності керівництва держави у справах зовнішньо-економічної політики та про готовність до повноцінної участі в світовому господарстві.

Список літератури:

1. Експортно-імпортні показники України. підсумки 2013 року. [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://dzi.gov.ua>.
2. Зовнішня торгівля України-2013. Інфографіка [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://forbes.ua/ua/business/1366841-zovnishnya-torgivlya-ukrayini-2013-infografika>.
3. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства: очікування та реалії. [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://www.ier.com.ua>.
4. Про ставки мита у 2013 році. Лист ДМСУ від 21.12.2012 р. N 11.1/1.2-16/14253-ЕП. [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://document.ua/pro-stavki-mita-u-2013-roci-doc126759.html>.
5. Членство України в СОТ: інституційні та економічні наслідки. [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://www.ier.com.ua>.

Луцик А. И.

Гуцул И. А.

Тернопольский национальный экономический университет

ПРАГМАТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТАМОЖЕННОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ УЧАСТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В МИРОВОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Резюме

Исследованы тенденции и структура внешнеторгового баланса Украины. Проанализированы изменения отечественных тарифных и нетарифных мер в условиях участия в ВТО. Определены стимулы развития отечественных предприятий в направлении повышения их экспортного потенциала. Предложены направления улучшения внутренних рынков потребления за счет трансформации требований и к импорту продукции.

Ключевые слова: таможенный инструментарий, пошлина, нетарифные барьеры, экспортно-импортные операции, внешнеэкономические отношения.

Lutsyk A. I.

Hutsul I. A.

Ternopil National Economic University

PRAGMATICS OF USING CUSTOMS TOOLS REGULATION OF FOREIGN ECONOMY ACTIVITIES IN CONDITIONS OF UKRAINE'S PARTICIPATION IN THE WORLD ECONOMY

Summary

The tendencies and structure of foreign trade of Ukraine is explored. Changes in domestic tariff and non-tariff measures in terms of participation in the WTO are analyzed. Incentives towards domestic companies to increase their export potential are defined. Directions of improvement of internal consumption markets due to the transformation of requirements and imports are offered.

Key words: custom tools, duties, non-tariff barriers, export and import transactions, foreign relations.